

BİLİM FELSEFESİ VE EĞİTİM BİLİM

Arş. Gr. Erdal Toprakçı
İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Bilim ve felsefe arasındaki kaçınılmaz ilişki ve etkileşim, felsefede meydana gelen gelişmelerin bilimlere de yansımaları zorunlu kılmaktadır. Eğitim de bir bilim olarak değerlendirildiğinden, felsefede ortaya çıkar. Bilim Felsefesi Alanı ile Eğitim Bilim arasında bir etkileşim kurulması zorunlu olmaktadır. Bu araştırmanın amacı, felsefede yeni bir alan olarak görülen felsefesi Eğilim Bilim ile tanıştırmak ve bu bağlamda eğilim alanını daha bir bilimselleştirme çabasına katkıda bulunmaktır. Araştırmada, eğitim bilimin giderek felsefesizleştiği, eğitim bilimlerine yön vermesi gereken kuram ve kuram oluşturmalarından uzaklaşılması; eğitim bilimcilerin birer uygulamacı haline dönüştürüldüğü; eğitim bilimlerinin sanki başka bir yöntem veya anlayış yokmuş gibi bir yöntemle dayalı bilgi üretmeye mecbur kılındığı vb. gibi bulgular elde edilmiştir. Sonuç olarak, Bilim Felsefesi ile Eğitim Bilim arasında şu an için görülebilen somut bir ilişki yok gibidir. Bu ilişkiye ikame Araştırma Yöntem ve Teknikleri gibi bir alan vardır. Fakat bu, "yöntem" açısından bir kısırlığa yol açmaktadır.

Giriş

Herhangi bir bilimin ne olduğunu veya ne olmadığını anlayabilmenin yolu onun bilimleşme sürecini tanımlamaktan geçer. Bunu yapabilmek için de bütün diğer bilimlerin yaşantılarında paylaştıkları “felsefe” ye değinmek kaçınılmaz gibi görünmektedir. Diğer yandan üzerinde o kadar çok şey söylenen felsefenin tanımlanması sanıldığı gibi kolay olmayabilir. Ancak: yalnız felsefeye özgü olan bir takım sorular vardır; iyi, güzel, doğru nedir? gibi ve felsefenin bu soruları özel bir

Kaynak göstermek için:

Toprakçı, Erdal (1997) “Bilim Felsefesi ve Eğitim Bilim” 4. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 51, 10-12 Eylül 1997, (ss.274-283 (Basılı))

tutumla ele aldığı söylenebilir. Felsefe hep “temele kadar inmek”, “sonuna kadar gitmek ister. Bu istekler ve doğurgusu olan çabalar da tarihsel bir bağlantı içerisinde yer alırlar, çünkü bu uğraşlar felsefenin bütün tarihi boyunca uzayıp gider. İşte, felsefenin ne olduğunu anlamak, ancak, bu sürüp giden çalışmaların, sorularla uğraşıp didinmelerin tümünü kavramakla olanaklıdır(Gökberk 1979; 1). Söz konusu olanağın burada gerçekleştirilmeye çalışılması yapılan çalışmanın amaçlarını ve sınırlarını aşabilir. Öte yandan, kelime anlamının dışında “felsefe, varlığın, yani doğamın-toplumun ve insanoğlu düşüncesinin, bilme sürecinin genel yasalarının bilimi”(Ivan Vd. 1991; 164) olarak tanımlanabilir. Tanıma dikkat edildiğinde, felsefenin bir bilim olduğu vurgusu yapılmaktadır. Bu vurgu felsefeyi metafiziğe indirgemeye çalışan, onu boş bir uğraş olarak değerlendirenlerin felsefeden anladıklarıyla çelişkili bir içeriğe sahiptir. Çünkü felsefeyi metafiziğe indirgeyen düşünce; başlangıçta, şimdi çeşitli adlarla varolan bütün bilimlerin felsefenin kapsamında yer aldığını ancak, bilimlerin, araştırma yöntem ve teknikleri geliştikçe felsefeden ayrılmaya başladıklarını (Cevizci 1994; 13) ve artık felsefeden tamamen bağımsızlaştığını kabul eder. Buna göre bilimlerin bilgisi felsefeyi geçersiz kılmıştır. Yani artık felsefeye gereksinim yoktur, belki yalnızca “merak giderme” çabası olarak sürdürülebilir. Bilimin yalnızca “gözlenebilir” olanla sınırlanması ve başarısı, böyle bir düşüncenin pekişmesine yol açmış olabilir.

Eğitim Bilim ve Felsefe

Eğitim bilimi de politikayla birlikte felsefenin ana kısımlarından biriydi. Sonra, insan her yönden politikanın konusu olmaktan kurtuldu. Daha sonra da eğitim ile politika birbirinden ayrıldı. Ve eğitim bilim kendi etkinlik alanını oluşturdu. İnsan bilim kategorisinde ele alınamayacak bir bilim olan eğitim biliminin, diğer insan bilimleriyle konu itibarıyla kesişmemesi de gerekiyordu. Nitekim, Sosyoloji insanları toplumlaşma yönünden; Psikoloji, bireysel özellikler açısından; Tarih, bilinçli bir geçmiş yaratan varlık olarak araştırıyordu(Ergün 1988; 4). Eğitim ise belirli bir ortamda varlığını sürdüren herhangi bir toplumun bir ileriki sürece taşınabilmesinde toplum üyelerinin eğitimi üzerinde durabilirdi. Yani ne, niçin ve nasıl yapılırsa bir toplum kendisini yenileyebilir? sorusu eğitim biliminin temel sorunu olarak değerlendirilebilirdi. Bu yönüyle felsefeden ayrılan eğitim bilim, Varış (1988; 56)’ın aktardığına göre, Papier’de metafizikten ayrışarak yorumlanmaktadır. Eğitim bilimin 20 yy’ın başlarında, felsefeden ayrıldıktan sonraki başarılarının neler olduğu sorusu bir yana, günümüzde bilimin kendisinin

başarılarının neler olduğu tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmanın temel dayanağı; bugün bilimin başarısı olarak kabul edilen birçok ürünün özü itibariyle bilim ile felsefe arasındaki bağın ya da iç içeliğin varlığının devam ettiği dönemlere ait olduğu yönündeki düşüncedir. Bu tartışmanın bir diğer yönü de, bilimin başarısı olarak kabul edilen ürünlerin “insan” üzerinde onarılmaz bir yıkıntı meydana getirdiği düşüncesidir. Çünkü, sözkonusu bilim “atomu parçalamış” ancak, Hiroşima ve Nagazaki’de milyonlarca insanın ölümüne yol açmıştır. Bu da insanların bilime bakışını değiştirmiştir. Başlangıçta, kendisine adeta tapılmış sonra da bir güvensizlik ve isteksizlikle karşılaşmıştır. Bilimlerin yaşadığı veya yaşamakta olduğu bu iflasın Felsefe (teori)’den ayrılıştan ve onu metafizik bir uğraş olarak değerlendiren anlayıştan kaynaklandığı söylenebilir(Skinner 1991; 3-22).

Eğitim biliminin’de bu yazgıyı paylaştığı söylenebilir mi? Veya niçin “eğitim” dendiğinde hep onun uygulama yönü anlaşılır da; bilim yönü anlaşılmaz? Bunun nedeni, “eğitim” kelimesinin, onun uygulama ve bilim yönünü birlikte içerici bir özelliğe sahip olmaması mıdır? ‘Pedagoji’ sözcüğünün kullanımı devam etseydi farklı mı olacaktı? Yoksa bu sonucu açıklamaya çalışmak sanıldığı kadar yitimsel değil mi? Örneğin, Eğitim Tarihi denir ancak, bugüne kadar herhangi bir toplum içinde, politikacı ve bürokratlarca uygulana gelen eğitim etkinlikleri ve uygulamaları anlatılır. Sözkonusu uygulamaların bilimselliği ya da bu etkinlikleri bilimsel bir tarzda yürütmeye, geliştirmeye çalışan bilimin sözü bile edilmez çoğu zaman. Bilimin evrimi anlatımında bilim öncesi durum anlatılırken bu yolun kullanılması uygun görülebilir. Ancak, artık bilimleştirdiği iddia edildiği bir durumda da bu anlatılar devam ediyorsa, bir sıkıntı var demektir. Çünkü o zaman sözkonusu toplumda ya eğitim bilim diye bir şey yoktur, ya eğitimden yalnızca “anne ve babanın aktardıkları” anlaşılmaktadır, ya da bilim yönü olduğunu savlayan eğitimin “bilimsellik” ölçütünde sapmalar veya yanlışlıklar vardır. Herhangi bir toplumda eğitim karadüzen sürdürülüyorsa; o anda hiçbir toplumda eğitimin bilimsel değildir demek elbette yanlış olabilir ve bu durumda da, ‘karadüzenin’, sözü edilen topluma özgü olduğu söylenebilir. Bunun sonucu da, “bilimliliği” tartışılan eğitimidir. Eğitimin bilimliliğini, kullanılmakta olan, doğal ve insan bilimlerinin araştırma yöntem ve tekniklerine dayandırmak; bu alanlarda geliştirilen teori ve kavramları eğitime indirgemek; yapılan araştırmaları, uygulamalar ile sınırlamak(Alkan 1989; 25); bu sonucu doğuran etkenler olarak değerlendirilebilir. Bu noktada bilimliliği, sözkonusu ölçütler bazında, tartışılan eğitim alanına, felsefeyi metafizik olarak

algılayanların tepkisi onun bilim olmadığı yönündedir. Oysa eğitim bir bilimdir(Toprakçı 1995).

Eğitimin de içeriğinde bulunduğu insan bilimlerinin, bilim olarak değerlendirilmemesi ve doğa bilimlerinin içine düştüğü kısır döngü; bilimlerin felsefe ile kucaklaşmalarını zorunlu kılar gibi görünmektedir. Çünkü tüm bilimsel alanlarda olduğu gibi eğitim biliminin belli bir kurama ya da felsefeye dayandırılması son derece önemlidir(Kısakürek 1982; 3). İşte bu zorunluluk ve gereksinim, felsefeyi metafizik olarak değerlendiren anlayışın, alanlara ayırdığı felsefeye yeni bir alanın katılmasını veya doğmasını sağlamıştır. Bu alan, bir yerde, sözkonusu anlayışı değiştirecek öneme de sahip gibi görünmektedir. Çünkü bilimin felsefeyi gereksediği gerçeği kendini dayatmış ve sözkonusu anlayışı sarsmaya başlamıştır. Bu alan "Bilim Felsefesi" dir.

Bilim Felsefesi

Bilim Felsefesi, felsefenin bir dalı olarak yenidir. Ancak uzantıları Platon ve Aristo'ya kadar gitmektedir. Her ne kadar bir dal olma sürecinde "bilgi kuramı" alanıyla birlikte ele alınmış olsa da; yalnızca bilimsel kuramlarla, bilimsel düşünme biçimleriyle ve bilimlerin yöntem ve yapılarıyla ilgilenmesi yönüyle bilgi kuramından ayrılmaktadır. Helenistik ve İslam Uygarlıklarıyla, Ortaçağ'da bilimsel yöntem ve açıklananın anlaşılmasında çok az ilerleme kaydedilmiştir. 16. ve 17. yy'larda bilimsel yöntem ile ilgili tartışmalar, F.Bacon'un deneyciliği ve R. Descartes'in usçuluğu bazında, bilimsel gelişmelere koşut bir nitelik göstermiştir. 17. ve 18. yy'larda ise Newton Fiziki ile Eukleides Matematiği'nin Rasyonalist ve Empiristler tarafından açıklanmaya çalışıldığına tanık olmaktayız. Tartışmalara varan bu yanlış açıklama çabalarına İ. Kant'ında katıldığını ve Eleştirel Yöntem bağlamında her iki aksiyomistin bir bütünlük gösterdiğini vurguladığını görmekteyiz.

Bilim Felsefesi'nin ayrı bir felsefe dalı olarak ortaya çıkışını ve ayrışmasını hazırlayan en önemli olay, 20.yy'ın başındaki bilimsel gelişmeler olmuştur. Einstein'ın "görelilik kuramı", eski geometri sistemlerini(Eukleides) ve Fizik yasalarını(Newton), zaman ve mekan arasında yeni kavranan bağlantılar açısından sarsar. Kuantum Fiziki ise fizik yasalarına "belirsizlik ilkesi" ne dayanan istatistiksel bir yorum getirir. Ve bu Eukleides ve Newton sistemlerinin varlık ve bilim

düzeyindeki temellerine ağır bir darbe indirmiştir. Bilim Felsefesini doğuran da tam olarak bu gelişmedir. Çünkü, bu nokta da bilim insanları ve filozofları; bilimsel kuramların statüsü, bilimsel kuramların fiziksel gerçeklikle ilişkisi, bilim anlayışları, bilim yöntemleri ve bilimsel kuramların hangi aşamalardan oluştuğu üzerinde düşünmeye başlamışlardır(Bozkurt 1995; 351-374).

Eğitim Bilim ve Bilim Felsefesi

Daha yeni bir alan olarak kabul edilen bilim felsefesinin eğitimdeki yeri ne olacaktır sorusu bizi eğitim felsefesi alanına yöneltebilir. Felsefi görüş çerçevesinde geçmişte eğitim ile evren arasındaki ilişkinin açıklanmasında varlık felsefesi (Ontoloji); bilgi ve öğrenim ile sorunların çözümünde bilgi felsefesi (Epistemoloji), eğitimin iyiye, güzele yöneltilmesinde değer felsefesi (Aksiyooloji) ne başvurulmuştur. Bu düşünce sistemleri zaman bütünlüğü içerisinde eğitim felsefesi görüşlerini bu şekilde etkilemiştir(Varış Vd. 1991; 51). Uygulamada eğitim felsefesinin içeriği ya da felsefe ile eğitim arasında kurulan ilişki; hedefler, davranışlar, içerik, eğitim ve sınav durumları başlıkları altında incelenmektedir(Sönmez 1994; 44). Bununla birlikte, eğitim felsefesinde bilim anlayışları ve yöntemlerine pek değinilmemektedir. Değnilse bile bu bilgi kuramı temelinde sınırlı kalmaktadır. Yöntemle ilgili daha kapsamlı bilgiye Araştırma Yöntem ve Teknikleri alanlarında(Karasar 1986; Kaptan 1993; Balcı 1995) rastlanmakta ancak bunda da daha çok bir anlayışın yönteminin formatlanmasından öteye geçilmediği görülmektedir. Diğer yandan, eğitimi felsefesi içeriğinde felsefenin çeşitli alanlarının eğitim bilimle ortak ilişkiler içinde olabileceği ancak farklılığın da olduğu vurgulanmaktadır(Varış Vd.1991; 54). İşte, belki de bu durum sonucunda, felsefeden kopan ve ilişkisizleşen eğitim biliminin Araştırma Yöntem ve Teknikleri diye, bir boşluk tamamlayıcı alan yarattığı, ancak, çıkmazla karşılaşınca felsefeye dönüşte bilim felsefesi ve felsefenin diğer alanlarıyla buluşmasına gerek olduğu söylenebilir. Bilimsel Araştırma Yöntem ve Tekniklerini idoleştirerek onu felsefeden bağımsız inceleyen bir anlayışın bilim felsefesi alanını bütün yönleriyle kabul ederek, bunun üzerinde durması zor görünmektedir. Öte yandan yurt dışı eğitim alanyazını tarandığında bilim felsefesiyle eğitim bilimleri arasındaki etkileşimle ilgili birçok yayın, bildiri ve dokümana rastlanabilirken(Evers 1986; Terhart 1988; Willower 1992; Schrag 1992; Short 1993; Eger 1993; Eisner 1993; Cherryholmes 1994; Trifonas 1995 Vb.); Ülkemizde bu türden çalışmaların sayısı parmakla sayılacak kadar az (Şişman 1996; Şimşek 1997 ve Çelik 1997)

görülebilmektedir. Üstelik anlaşılabilirliği kadlarıyla, oldukça yeni olan bu çalışmalar daha çok eğitim yönetimi alanındadır. Eğitim biliminin diğer dallarında (TDR, EPÖ) benzeri çalışmalara pek rastlanmamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada, eğitim biliminin giderek felsefesizleştiği; eğitim bilimlerine yön vermesi gereken kuram ve kuram oluşturmalarından uzaklaşıldığı; eğitim bilincilerin birer uygulamacı haline dönüştürüldüğü; eğitim bilimlerinin sanki başka bir yöntem veya anlayış yokmuş gibi bir yöntemle dayalı bilgi üretmeye mecbur kılındığı ve Türkiye de bilim felsefesi alanıyla eğitim bilim arasındaki ilişki ve etkileşimi ortaya koyan araştırma ve çalışmaların azlığı gibi bulgular elde edilmiştir.

Sonuç olarak, Bilim Felsefesi ile Eğitim Bilim arasında şu an için görülebilen somut bir ilişki yok gibidir. Bu ilişkiye ikame Araştırma Yöntem ve Teknikleri gibi bir alan vardır. Fakat bu, "yöntem" açısından bir kısırlığa yol açmaktadır.

Elde edilen sonuca bağlı olarak ivedilikle eğitim bilimleri lisansüstü dallarına "Eğitim Bilim Felsefesi" dersi geliştirilerek konmalıdır. Varolan bilim insanları da "Bilim Felsefesi" alanıyla tanışmalıdırlar.

Ayrıca, Bilim felsefesindeki akımların herbiri ile eğitim bilim arasındaki etkileşimi geliştirmek üzere araştırma ve çalışmalara girilmelidir.

"Eğitim" dendiğinde hep uygulama yönünün ön plana çıktığı dikkate alındığında, bilim felsefesi alanına ait bilgilerin, eğitim felsefesi kapsamında özellikle "Eğitim Bilim Felsefesi" kavramı adı altında sentezlenmesi daha doğru bir davranış olarak değerlendirilebilir. Eğitim Bilim Felsefesi'nin ele alıp inceleyeceği konular, Bilim Felsefesinde incelenen konular bağlamında gerçekleştirilebilir. Bilim Anlayışları ve Yöntemleri konusu Bilim Felsefesi'nin önemli konuları arasındadır.

KAYNAKÇA

- BALCI, A.
Sosyal Bilimlerde Araştırma; Yöntem Teknik ve İlkeler.ANKARA: TDFO-Yayıncılık., 1995
- BOZKURT, N.
20.YY Düşünce Akımları: Yorumlar ve Eleştiriler. İSTANBUL: Sarmal Yayınevi, 1995
- CEVİZCİ, A.
Felsefe Ders Kitabı (Liseler İçin). ANKARA: Mega Yayıncılık. 1994
- ERGÜN, M.
Eğitim Felsefesi. MALATYA: İ.Ü Eğitim Fak.EBB (Ders Notları). 1988
- FROLOV, İ. Vd.
Felsefe Sözlüğü (Çev:Aziz Çalışlar).İSTANBUL: Cem Yayınevi.1991
- GÖKBERK, M.
Felsefenin Evrimi. İSTANBUL: MEB Yayınları.1979
- KAPTAN, S.
Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri. ANKARA: Tekışık Yayınevi, 1993
- KARASAR, N.
Bilimsel Araştırma Yöntemi. ANKARA: Bilim Yayınları.1986
- KISAKÜREK, M..A.
Eğitim-Felsefe İlişkileri Üzerine. ANKARA: A.Ü Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 15:1.ss.67-75., 1982.
- SKINNER, Q.
Teorinin Dönüşü. Çağdaş Temel Kuramlar (Ed.Skinner,Q) ANKARA: Vadi/Toplum Yayınları., 1991
- SÖNMEZ, V.
Eğitim Felsefesi.ANKARA: PEGEM Yayınları. 1994
- TOPRAKÇI, E.
Eğitim Biliminde Teori ve Pratik Uyumsuzluğu Sorunsalına Farklı Bir Bakış ANKARA: H.Ü II.Eğitim Bilimleri Kongresinde (6-8 Eylül 1995) Sunulan Bildiri., 1995
- VARIŞ, F.
Eğitim Bilimine Giriş. ANKARA: A.Ü Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları. 1987
- VARIŞ, F ve Diğ.
Eğitim Bilimine Giriş. ANKARA, A.Ü Basımevi., 1991
- YILDIRIM. C.
Bilim Felsefesi. İSTANBUL: Remzi Kitabevi.1991
-